

Vojenská doktrína a vojenskopolitické prognózování

Jedním z prvořadých a nejzákladnějších úkolů současnosti je uchránit lidstvo před světovou termionukleární válkou, zajistit trvalý mír, bezpečnost a svobodu národů i další vývoj sociálního pokroku. Na XXVI. sjezdu KSSS bylo zdůrazněno: „Naše strana, náš lid a vůbec všechny národy naší planety nemají dnes důležitější mezinárodní úkol než uhájit mír.“ (XXVI. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. Praha 1981, s. 31.) Dějiny lidstva nepoznaly dosud takovou míru úsilí, iniciativy, politického umění a rozvahy a dějinné odpovědnosti, s jakou se podílejí na plnění tohoto úkolu země socialistického společenství v čele se Sovětským svazem.

V dokumentech mezinárodního komunistického a dělnického hnutí, v dokumentech zemí socialistického společenství a v projevech jejich nejvyšších politických a vojenských představitelů se však se vši vážností poukazuje na to, že přes úspěchy, dosažené v uvolňování napětí, ani v současné době není vyloučena možnost vzniku jakékoli války, včetně světové války. I když v důsledku změn v poměru sil ve prospěch socialismu jsou neustále omezovány možnosti expanzionistické politiky státně monopolního kapitálu, agresivní podstata imperialismu se nezměnila a vývoj světa k pokroku a míru se setkává s všemožným odporem reakčních sil. Nebezpečné tendence v politice imperialismu, zejména Spojených států, se staly zvláště zřetelné na přelomu osmdesátých let. Mi-

nistr obrany Sovětského svazu D. Ustinov k tomu uvedl: „Na rozhraní osmdesátých let však v politice USA a řady dalších zemí NATO nastal prudký obrát. Převahy znovu nabyly kruhy, které se orientují na politiku síly v mezinárodních záležitostech a neberou zřetel na historicky podmíněné změny ve světě. Tyto kruhy si vytýkly za svůj cíl stůj co stůj změnit poměr sil ve světě ve svůj prospěch.“ (Proti horečnému zbrojení a nebezpečí války. Rudé právo, 28. 7. 1981, s. 1.)

Za této situace je zvláště významné včasné a přesné vypracování prognóz budoucí možné války, v němž významnou roli může sehrát vojenskopolitické prognózování. Vojenskopolitické prognózování má význam pro zaměření vnitřní a zahraniční politiky socialistických států, pro koordinaci zahraničně politické činnosti zemí socialistického společenství a pro přípravu jejich ozbrojených sil.

Cílem článku je, z filozofických aspektů, poukázat na některé souvislosti vojenské doktríny a vojenskopolitického prognózování.

Výsledky vojenskopolitického prognózování jsou obsaženy ve vojenské doktríně, vojenské strategii, operačním umění, ale i taktice. Jsou konkretizovány ve vojenských řádech a předpisech.

Nejobecnější charakter má vojenská doktrína. „Vojenská doktrína je systém názorů, přijatý v určité době státem na cíle a charakter možné války, na přípravu

země a ozbrojených sil k válce a na způsoby jejího vedení. Vojská doktrína zpravidla určuje, se kterým protivníkem bude veden zápas v možné válce; určuje charakter a cíle války, které se zúčastní stát se svými ozbrojenými silami, úkoly ozbrojených sil; stanoví, jaké ozbrojené síly jsou nutné k úspěšnému vedení války a jaké jsou směry jejich výstavby; určuje sled příprav země k válce; určuje způsoby vedení války. Základní teze vojské doktríny jsou podmíněny sociálně politickým a ekonomickým zřízením, úrovní výroby, stavem prostředků k vedení války, geografickou situací vlastní země a země pravděpodobného protivníka; vyplývají z vnitřní i zahraniční politiky státu.“ (Viz: Sovětskaja vojenaja enciklopedija. Tom 3. Moskva 1977, s. 225.)

Vojská doktrína obsahuje dvě velmi těsně spjaté a vzájemně podmíněné stránky — politickou a vojskotechnickou. Tuto skutečnost zdůrazňují významní sovětsí vojenští teoretikové. Vedoucí úlohu má stránka politická, která zahrnuje otázky týkající se politických cílů a charakteru války, jejich vlivu na výstavbu ozbrojených sil a na přípravu země k válce. Vojskotechnická stránka zahrnuje, v souladu se závěry v politické oblasti, otázky, které se týkají způsobu vedení války, vojské výstavby, technického zabezpečení ozbrojených sil a jejich udržování ve stavu vysoké bojové pohotovosti.

Vojská doktrína má konkrétně historický charakter, není neměnná a ve svém vývoji se opírá o ideologii převládající ve společnosti, v socialistických zemích o marxismus-leninismus, a o politiku vládnoucích tříd, o závěry vojské vědy. Sama naopak zpětně ovlivňuje a usměrňuje vývoj vojské vědy k řešení problémů, které mají důležitý a aktuální význam pro realizaci tezí vojské doktríny.

Vojská doktrína vyjadřuje politické zájmy vládnoucí třídy. Má vždy třídní charakter. Základem vojské doktríny Sovětského svazu a zemí socialistického společenství jsou ideje zabezpečení obrany socialismu, uhájení míru a bezpečnosti národů. V kapitalistických státech vyjadřuje vojská doktrína tendenci zvětšit panství buržoazie uvnitř vlastních zemí, likvidovat nebo oslabit světovou socialistickou soustavu, ekonomicky a politicky si podrobit jiné státy.

Vojskotechnický obsah vojské doktríny je dialektickou jednotou obecných a zvláštních rysů. Vojskotechnický obsah vojské doktríny socialistických a kapitalistických zemí má některé obecné — společné rysy. Je to determinováno pře-

devším vědeckotechnickou revolucí ve vojskosti a s ní souvisejícími vývojovými tendencemi ve vojskosti, ale i využíváním zkušeností z minulých válek. Metodologie řešení otázek vojskosti a obecné zaměření vojské výstavby těchto států je však z hlediska třídní politiky cílů diametrálně protikladné.

Z toho vyplývá, že vojská doktrína má výrazný prognostický charakter. Vychází z poznatků o minulosti a současnosti. Celým svým obsahem je však zaměřena na bližší nebo vzdálenější budoucnost.

Z hlediska cíle je vojská doktrína socialistických zemí předvídáním normativním, neboť je zaměřena na nutnou a žádoucí budoucnost — obranu socialistických zemí proti imperialistické agresi. Stanoví jednak cíl (normu), kterého má být dosaženo a jednak ke stanovenému cíli hodnotí a hledá možné varianty jeho splnění. Vojská doktrína tedy vychází z předem stanoveného cíle a normativně určuje, co je nutné v současnosti, ale především v budoucnosti udělat k tomu, aby cíle bylo dosaženo.

Z hlediska úplnosti je vojská doktrína předvídáním komplexním, neboť zahrnuje a integruje všechny podstatné vojskopolitické aspekty spjaté se zabezpečením obrany socialismu v budoucí možné válce.

Z hlediska časového horizontu je vojská doktrína předvídáním dlouhodobým, neboť samotná příprava státu na budoucí možnou válku je rovněž procesem dlouhodobým. Vojská doktrína vychází z nejzákladnějších, nejobecnějších a relativně nejstálějších stránek a faktorů, které ovlivňují přípravu i samotné vedení války. Mezi takové faktory patří geografická poloha státu, surovinová základna, úroveň ekonomiky, charakter společenského zřízení, počet a kvalitativní úroveň spojenců i pevnost a jednotu spojeneckých svazků, úroveň vědy a techniky a rozvoj vojskosti. Zahrnujeme mezi ně i demografické faktory, jako je počet obyvatelstva, věková struktura, ekonomická aktivita, vzdělanost a kulturní úroveň obyvatelstva a jiné. Tyto faktory vzhledem k relativní stálosti a poměrně malé proměnlivosti podmiňují dlouhodobý charakter vojské doktríny.

Vojská doktrína musí současně vycházet i z jevů a událostí proměnlivých, relativně méně stálých, jako je předchozí politika zemí a vojskopolitických koalic, nevyřešené mezinárodní problémy, vojské konflikty a jejich politické důsledky, militarizace života zemí, otevřené i skryté přípravy na válku.

Z toho současně vyplývá, že vojenská doktrína není dána apriori, ale má své gnozeologické kořeny, konkrétně historický charakter a výrazně třídní aspekt.

V gnozeologickém významu je vojenská doktrína odrazem objektivních potřeb a zájmů vládnoucí třídy v daném státě. Je to systém nejobecnějších teoretických poznatků o budoucí možné válce, o jejím charakteru a způsobech jejího vedení. Charakter vojenské doktríny, její vědeckost jsou gnozeologickými východisky značně ovlivněny.

Nevědeckost vojenských doktrín buržoazních států má své příčiny právě v chybných gnozeologických východiscích. Především v metafyzickém zveličování některých faktorů přípravy a vedení války a nedocnění faktorů jiných, neschopnost chápat je v jejich dialektické souvislosti. Je to rovněž nedialektické řešení vztahu obecného, zvláštního a jedinečného, relativně stálého a proměnlivého, jež ve svých důsledcích vede k dogmatismu nebo naopak k relativismu.

Příkladem toho je jednostrannost vojenské doktríny Francie ve druhé světové válce. Tato doktrína vycházela ze zkušeností z první světové války, zejména z jejího pozičního charakteru. Operačně strategické plány vycházely ze zkušeností první světové války a dávaly přednost obraně před útokem. Ačkoli francouzská armáda měla na počátku druhé světové války všechny prvky moderní armády, nedokázala její velení vytvořit armádu soudobou vzhledem k zastaralým vojensko-teoretickým názorům, které vycházely ze zkušeností první světové války. I v samotném průběhu války pracovalo francouzské velení velmi pomalu a nestačilo, zejména po útoku fašistického Německa 10. května 1940, reagovat na vývoj situace. Velitelé vycházeli z tempa první světové války, byli zvyklí pomalým metodám velení a nebyli připraveni řešit situace, zvláště tankové průlomy, které paralyzovaly jejich činnost.

Orientace francouzské vojenské doktríny na obrannou strategii vyplývala z vnitřní a zahraniční politiky francouzské buržoazie, která se obávala vlastního lidu a z její snahy zabezpečit východní hranici země, stanovenou po první světové válce, proti možné německé agresi. Z vojenského hlediska napomáhal posilování obranných tendencí dogmatický přístup francouzského velení ke zkušenostem z první světové války.

Vojenská doktrína fašistického Německa byla založena na překvapivém napadení jiných zemí bez vyhlášení války, „blesko-

vém“ vedení válečných akcí, na nebývalé krutosti a masovém vyhlazování civilního obyvatelstva a ovládnutí materiálních hodnot. Základ této doktríny vytvořila dobová, protilidová podstata války, politický a vojenský avanturismus, zločinné způsoby jejího vedení. To spolu s podceněním politických, ekonomických a vojenských možností protivníka, zejména pevnosti společenského a státního zřízení Sovětského svazu, ignorování objektivních zákonů války, muselo nutně vést k naprosté porážce fašistického Německa a krachu jeho vojenské doktríny.

Vojenská doktrína má výrazný třídní charakter, neboť válka a armáda jsou bytostně spjaty s antagonisticky třídní společností. Reakční imperialistické síly se pokoušejí zastavit historicky nevyhnutelný pohyb lidstva k socialismu, dokázat možnosti dalšího rozvoje kapitalistického zřízení. Odrazem těchto nerealných cílů jsou i vojenské doktríny velkých imperialistických států, zejména Spojených států amerických. Jejich doktrína, jež je podřízena ideji světové hegemonie, sleduje likvidaci nebo oslabení socialistické soustavy a boj proti národně osvobozenkému a revolučnímu hnutí ve světě.

Od skončení druhé světové války se plně projevil reakční, agresivní podstata vojenské doktríny amerického imperialismu. Přes tuto výraznou kontinuitu se její projevy mění v souladu s měnícím se poměrem sil ve světě (tzv. „hromadná odvěta“, „pružná reakce“, „realistické odstrašování“, „volba cílů“, nebo tzv. „Carterova doktrína“).

Z vojenskotechnického hlediska se opírá vojenská doktrína USA o nejnovější vědeckotechnické objevy a s tím spjatou militarizaci ekonomiky s cílem využít výsledků vědeckotechnické revoluce ve vojensství k dosažení převahy nad Sovětským svazem ve vojenské oblasti.

Samotní buržoazní teoretici, kteří hodnotí z pozic současnosti perspektivy a budoucnost amerického vojenskopolitického kursu, poukazují na neopodstatněnost mnoha jeho postulátů. Zejména ukazují na to, že vojenská politika Spojených států nebere v úvahu takové faktory současných mezinárodních vztahů, jako je uvolnění napětí, růst vlivu zemí vyvážejících ropu, inflace a možnost nové světové hospodářské krize. Doporučují vzít všechny tyto zvláštnosti v úvahu při tvorbě americké politiky a strategie v osmdesátých letech, zejména při uskutečňování „důležitých oprav“ strategie „realistického odstrašování“.

Reakční charakter vojenských doktrín imperialistických zemí vyplývá ze sociální povahy kapitalistického systému, který je odsouzen k nevyhnutelnému zániku, systému bez budoucnosti.

Od buržoazních vojenských doktrín se podstatně liší vojenská doktrína Sovětského svazu, a to svou sociální povahou, historickým posláním a charakteristickými rysy. „Naše doktrína,“ napsal A. A. Grečko, „je doktrínou mírumilovného socialistického státu, doktrína ozbrojené obrany socialistických vymožeností sovětského lidu, státních zájmů SSSR, zajištění příznivých vnějších podmínek k vybudování komunismu v naší zemi.“ (Grečko, A. A.: Ozbrojené síly Sovětského státu. Praha 1975, s. 239).

Sovětská vojenská doktrína v protikladu k doktrínám kapitalistických států je vědecká. Vědeckost je podmíněna tím, že její závěry se opírají o zákony dialektického a historického materialismu, o leninské učení o ozbrojené obraně socialistické vlasti, o zákony sovětské vojenské vědy. Sovětská vojenská doktrína má dynamický charakter, je reálná — odpovídá možnostem Sovětského svazu. Sovětská vojenská doktrína, zvláště její vojenská část se neustále vyvíjí — není neměnná, jednou provždy daná. Upřesňuje a rozvíjí se v závislosti na rozestavení politických sil ve světě, na politice uskutečňované státem, na stavu ekonomiky, zdokonalování prostředků vedení války a růstu bojových možností ozbrojených sil. Její třídní podstata však zůstává. V tom jsou její principy odlišné od vojenských doktrín kapitalistických států. V socialistickém státě je existence vojenské doktríny jevem vynuceným, důsledkem vojenského ohrožení imperialismem.

Vojenskou doktrínu vypracovává politické vedení za účasti nejvyšších vojenských orgánů. Ve vojenské doktríně jsou vyjádřeny názory na budoucí válku v nejobecnější podobě. Neobsahuje názory nižšího stupně obecnosti. Nevypovídá o zvláštnostech, v nichž by obecně bylo realizováno.

Nejobecnější závěry vojenské doktríny se promítají do strategie, operačního umění a taktiky, ale nacházejí své vyjádření a konkretizaci i ve vojenských řádech a předpisech. Strategie vychází z vojenské doktríny a opírá se o ekonomickou možnost země. Bezprostředně vyplývá z politiky státu a je jí podřízena. A. A. Grečko rozlišuje strategii vedení války vcelku, její hlavní linii, hlavní strategický cíl a strategii vedení války na strategických směrech ke splnění jednotlivých strategických cílů.

Mezi hlavním strategickým cílem války a strategií vedení války na strategických směrech existuje těsné dialektické spojení jako mezi celkem a jeho částmi. Toto spojení spočívá v tom, že dosahování obecného strategického cíle války se zpravidla zabezpečuje plněním jednotlivých strategických úkolů.

Operační umění je ve vztahu k taktice obecným, ve vztahu ke strategií zvláštním. Vychází ze strategie a je jí podřízeno. Je spojeno s řešením přípravy a vedení společných i jednotlivých operací. Taktika je podřízena operačnímu umění, strategii a vyplývá z nich. Zahrnuje teorii a praxi boje jednotek, útvarů a svazků. Strategie, operační umění i taktika vychází z prognóz rysů budoucí možné války, ale v odpovídající míře i ze zkušeností válek minulosti i současnosti.

Vojenská doktrína je konkretizována rovněž ve vojenských řádech a předpisech. Jejich obsah tvoří zobecnělé empirické a teoretické poznatky z minulých válek, ze současné mírové vojenské praxe i omezených válek a konfliktů současnosti. Tyto zkušenosti jsou přetvářeny v systém poznatků o způsobu vedení války. Vojenské řády a předpisy specifikují vojenskou doktrínu na konkrétně historické podmínky dané země a pro více či méně delší časový úsek. V současnosti výrazně ovlivňuje časový úsek platnosti a obměny vojenských řádů a předpisů vědeckotechnická revoluce ve vojenství a s ní spjaté změny ve způsobech vedení ozbrojeného zápasu, organizaci vojsk atd.

Vojenské řády a předpisy mají především normativní charakter. Obsahují stránku explanační a normativní. Stránka normativní je však dominující. Jevy a procesy ve vojenství se vyznačují neobyčejnou složitostí a dynamičností. Vojenské řády a předpisy proto nemohou obsahovat řešení konkrétních situací a ani je předvídat. V této souvislosti vystupuje do popředí význam tvůrčí činnosti velitelů, náčelníků, štábů — subjektů velení a řízení, kteří v daných konkrétních případech, vzhledem ke složitosti situace, na základě ustanovení řádů hledají nejvhodnější způsoby splnění úkolu. To se uskutečňuje pomocí rozkazů a nařízení velitelů a štábů, neboť ve válce, při vedení ozbrojeného zápasu se výrazněji než v jiných sociálních jevech projevuje dialektika objektivní skutečnosti, kdy rychleji než inde si vyměňují místa nutnost a nahodilost, jev s podstatou, možnost se skutečností, možnost reálná s možností abstraktní, možnost s nemožností atp.

Vojenskopolitické prognózování (jeho výsledky) má význam pro činnost Varšavské smlouvy, jejích jednotlivých orgánů, zejména nejvyššího orgánu — Politického poradního výboru. Na XXVI. sjezdu KSSS bylo hodnoceno, že: „Uplynulé období přesvědčivě ukázalo, jakou vlivnou a blahodárnou úlohu hraje nejen v evropských, ale i vůbec v celosvětových záležitostech činnost organizace Varšavské smlouvy a především jejího Politického poradního výboru.“ (XXVI. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. Praha 1981, s. 8.)

Varšavská smlouva je svým charakterem a posláním vojenskopolitická organizace. Je první obrannou organizací evropských socialistických zemí v dějinách. Z hlediska sociálního, politického a organizačního se kvalitativně liší od všech dosavadních vojenskopolitických koalic. Jako nástroj obrany socialismu vyjadřuje a hájí zájmy dělnické třídy a ostatních pracujících. Působí v souladu s Chartou OSN jako regionální organizace.

Varšavská smlouva jako vojenská a politická organizace plní základní funkce ve vojenské a politické oblasti. Jde o koordinaci úsilí členských zemí v oblasti vojenské i politické. Je zřejmé, že toto úsilí je ovlivňováno prognózami budoucí vojenskopolitické situace ve světě, rozvoje vojensství i prognózami budoucí možné války. Ve vojenské oblasti patří k základním úkolům zabezpečit vojenskou obranu výsledků socialistické revoluce v zemích socialistického společenství, hlavní revoluční vymoženosti mezinárodní dělnické třídy. Ve smlouvě o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci ze 14. května 1955 se v článku 4 uvádí: „Dojde-li v Evropě k ozbrojenému útoku proti jednomu státu nebo několika státům zúčastněným na smlouvě ze strany kteréhokoli státu nebo skupin států, každý stát zúčastněný na smlouvě na základě práva na individuální nebo kolektivní sebeobranu, v soulase s článkem 51 Charty Organizace spojených národů poskytne státu nebo státům, které byly takto napadeny, okamžitou pomoc, individuálně i v dohodě s ostatními státy, zúčastněnými na smlouvě, a to všemi prostředky, které považuje za nutné, včetně použití ozbrojené síly.“ [Organizace

Varšavské smlouvy 1955—1980. Dokumenty a materiály. Naše vojsko — Svoboda. Praha 1980, s. 11.]

Základním úkolem armád Varšavské smlouvy tedy je přispívat bojovou a politickou připraveností k zabezpečení mírových podmínek pro socialistickou a komunistickou výstavbu socialistických zemí a tím i k zajištění míru a mezinárodní bezpečnosti. Kromě vzájemné pomoci zemí sdružených v této organizaci v případě agrese nepřátel socialismu a při ohrožení socialistických vymožeností, poskytovat rovněž adekvátními vojenskými prostředky pomoc pokrokovým revolučním silám sociálního i národního osvobození v případě ohrožení výsledků národních osvobozenecké revoluce. Z podstaty socialismu a z úkolů ozbrojených sil členských států Varšavské smlouvy vyplývá i jejich chápání úlohy vojenského faktoru v politice. Tato úloha byla a je determinována zájmy internacionální obrany socialismu, stupněm vojenských příprav imperialismu proti socialistickým zemím a existenci jaderných a raketových zbraní, zejména jejich strategickým dosahem a ničivými účinky.

Socialistické země chápou úlohu vojenského faktoru v politice z hlediska nejvlastnějších zájmů socialismu a míru. B. N. Ponomarev na mezinárodní teoretické konferenci o reálném socialismu v prosinci 1978 uvedl: „Síla v rukou imperialismu je zdrojem válečného nebezpečí. Síla v rukou socialismu se stala nástrojem k zajištění míru a k oslabení válečného nebezpečí. Tak tomu bylo v minulosti, tak je tomu i dnes.“ (Reálný socialismus a jeho mezinárodní význam. Praha 1979, s. 28.)

Na základě výsledků vojenskopolitických prognóz je potřebné v rámci organizace Varšavské smlouvy přijímat nezbytná opatření k upevňování její vojenské síly. V podmínkách, kdy mírumilovná zahraniční politika, ekonomická a vojenská síla zemí socialistického společenství jsou důležitými faktory stabilizace mezinárodní situace, je jakékoli oslabení obranyschopnosti Varšavské smlouvy nepřijatelné, neboť může vést k nežádoucím změnám na mezinárodním poli a k oslabení míru a socialismu.